

**Відділ освіти Золотоніської міської ради та виконавчого комітету
Методичний кабінет**

***Методичні рекомендації
заступникам з виховної роботи,
педагогам-організаторам,
класним керівникам щодо профілактики
правопорушень та дитячої злочинності***

Укладачі: Строкань Н.В. завідувача методичним кабінетом,
Пономаренко І.Г. методист методичного кабінету

2015 рік

ЗМІСТ

1. Правове виховання	4
2. Поняття правопорушень	8
3. Що таке девіантна поведінка дітей та молоді:проблеми й шляхи подолання ..	10
4. Запобігання злочинності серед неповнолітніх.....	11
5. Досвід профілактики правопорушень серед неповнолітніх у Німеччині.....	13
6. Додатки.....	14
7. Методичні рекомендації щодо подолання злочинності серед неповнолітніх та організації профілактичної роботи	23
8. Приоритетні напрямки спільної діяльності закладів освіти з органами виконавчої влади та місцевого самоврядування з питань профілактики негативних проявів серед учнівської молоді	26

ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ

Одним із аспектів усебічного розвитку особистості є висока правова культура. Адже не можна вважати фізично здорову людину гармонійно розвиненою, коли вона, маючи широкі знання, добре працюючи або навчаючись, порушує закони, права. Здатність людини розуміти правила співжиття і вимоги законів та відповідним чином поводитися не є вродженою, вона формується під впливом спеціальних виховних заходів, є наслідком спілкування з іншими людьми, участі в різних видах діяльності.

Правове виховання — виховна діяльність школи, сім'ї, правоохоронних органів, спрямована на формування правової свідомості та навичок і звичок правомірної поведінки школярів.

Необхідність організації правового виховання учнівської молоді зумовлена розбудовою Української держави, існування якої немислиме без відповідного рівня правової культури її громадян, інтенсивною трансформацією правової системи, необхідністю подолання правового нігілізму та правової неграмотності.

Соціально-економічна ситуація початку ХХІ ст. в суспільстві не сприяє формуванню належного морального середовища для виховання дітей і молоді. Несприятливе побутове оточення, важке матеріальне становище сімей і погіршення на цьому ґрунті внутрісімейних стосунків, недоліки в організації шкільного виховання і скорочення позашкільних закладів - все це призводить до збільшення числа дітей і підлітків, поведінка яких виходить за межі моральних і правових норм. Швидко збільшується кількість підлітків, які не вчаться і не працюють. Зростає дитяча злочинність. Поширення злочинності серед неповнолітніх випереджає її загальне зростання.

Мета правового виховання учнів - формування в них правової культури громадянина України, що складається передусім зі свідомого ставлення до своїх прав і обов'язків перед суспільством і державою, закріплених у Конституції України, з глибокої поваги до законів і правил людського співжиття, готовності дотримуватися й виконувати закріплені в них вимоги, що виражають волю та інтереси народу, активної участі в управлінні державними справами, рішучої боротьби з порушниками законів.

Прилучення учнівської молоді до правової культури збагачує її духовне життя. Водночас знання нею своїх прав і обов'язків розширює можливості їх реалізації, зокрема й у власних інтересах. Правове виховання зміцнює життєву позицію, підвищує громадянську активність, загострює почуття непримиренності до негативних явищ.

Порівняно з іншими складниками виховання воно має свою специфіку, що визначається передусім соціально-правовим статусом учнівської молоді в суспільстві. Школярі матеріально залежні від батьків чи опікунів їх самостійність і активність коригує педагогічний колектив, їм бракує правових знань і досвіду правових відносин, вони мають засвоювати правові закони, які регулюють їхнє життя і діяльність як неповнолітніх, і правові норми, якими їм доведеться керуватися в майбутньому.

У правовиховній роботі школи існують певні недоліки: у її змісті превалюють питання кримінального права; перевага надається вивченню прав особистості, менше уваги звертають на вивчення обов'язків; недостатньо наголошується на питанні особистої відповідальності людини за свою поведінку; відсутнє обґрунтування справедливості правових норм в їх інтерпретації; головний акцент робиться на заборонах, обмеженнях замість розкриття змісту їх моральних засад; відчувається розрив між змістом правових норм і конкретною поведінкою учнів.

Найперше завдання правового виховання - озброєння учнів знаннями законів, підвищення їх юридичної обізнаності, систематичне інформування їх про актуальні питання права. Правові знання є тим підґрунтям, на якому формується правова

свідомість. Вони допомагають учням співвідносити свої вчинки і поведінку своїх товаришів не лише із загальновідомими моральними нормами, а й з вимогами законів, коригувати свою поведінку, змінювати її у правильному напрямі.

Значна частина школярів хоча й не знає конкретних правових норм, але не допускає правопорушень. Регулятором поведінки у цьому разі є дотримання норм моралі та звичаїв. Такі школярі не завдають шкоди іншим, не скоюють крадіжок та інших правопорушень, тому що керуються в конкретній ситуації певними моральними принципами.

Друге завдання - формування в учнів правової свідомості як сукупності правових уявлень, поглядів, переконань і почуттів, що визначають ставлення особистості до вимог законів, регулюють її поведінку в конкретній правовій ситуації.

«Становлення правової свідомості, - пише О.І. Вишневський, — один з основних напрямів формування громадянина. У сім'ї та в школі дитина повинна не тільки навчитися поважати закони, відстоювати свої права та свободи, але й поважати чужі, толерантно ставитись до чужих поглядів, шанувати права інших на самовираження, власні культурні цінності, вибір конфесій, участь у політичному житті тощо. Все це надзвичайно важлива сфера виховання, передусім з точки зору потреб державотворення».

Правові погляди мають бути засновані на загальних правових знаннях та уявленнях про державу і право, про правові відносини між людьми, про конституційні права та обов'язки особистості. Важливо, щоб ці знання і уявлення правильно відображали певні правові норми, адже інакше правові погляди будуть хибними.

Одним із найважливіших компонентів правової свідомості є переконання — усвідомлення людиною істинності світоглядних та моральних понять та її особиста готовність діяти відповідно до цих правил і понять.

У процесі правового виховання дуже важливо виховувати в учнів вищі правові почуття, які б регулювали їх поведінку (відповідальність, справедливість та ін.), інакше головним регулятором її стануть прості емоції (гнів, страх тощо), які спричиняють ситуативну поведінку.

Третє завдання - формування в учнів поваги до держави і права, розуміння необхідності дотримання вимог законів. Такі якості виховують, розкриваючи соціальну суть і роль держави та права. Виховання у школярів поваги до закону і правопорядку, переконаності в необхідності дотримання правових норм здійснюють через виховання поваги до правоохоронних органів, людей, які охороняють закони. Проте не слід залякувати учнів цими органами, бо вони не зможуть усвідомити, що закони виконують не лише каральну функцію, а й захищають інтереси всього суспільства, кожного його члена.

Четверте завдання - вироблення в учнів навичок і умінь правомірної поведінки. Звичку і вміння дотримуватися вимог права і моралі слід розглядати як продукт свідомого ставлення учнів до визнання свого громадянського обов'язку, до дотримання правових норм. Як правомірна, так і неправомірна поведінка залежать від певних мотивів. Одні учні дотримуються правових норм унаслідок глибокої переконаності; другі - тільки тому, що побоюються можливого покарання; треті гарною поведінкою намагаються досягти своїх егоїстичних цілей; четверті - тому, що їхню поведінку контролюють; п'яті звикли виконувати правила співжиття. Звісно, педагог мусить знати, якими мотивами керується учень, виконуючи норми закону.

П'яте завдання - формування в учнів нетерпимого ставлення до правопорушень і злочинності, прагнення взяти посильну участь у боротьбі з цими негативними явищами, вміння протистояти негативним впливам. В юридичній літературі розглядають різні рівні активності особистості щодо вимог закону. Так, якщо вона просто дотримується правових норм, виявляється мінімальний рівень її активності, тому що їй слід лише уникати дій, заборонених законом. Якщо ж особистість виконує правові норми, вона виявляє більшу активність. Використовуючи

правові норми, особистість виявляє найвищий ступінь активності. Третій рівень активності передбачає, щоб учні не лише сумлінно виконували свої обов'язки, а й вимагали цього від інших. Така позиція формуватиметься за умови залучення їх до діяльності, спрямованої на забезпечення дисципліни й порядку в школі та за її межами. Будь-яка спроба ізолювати дітей від негативного, замовчувати і приховувати від них недоліки нашого життя не виховує у них непримиренного ставлення до цих явищ, не мобілізує їх на боротьбу з цим злом, не виробляє імунітету проти його впливу.

Шосте завдання - подолання у правовій свідомості хибних уявлень, що сформувалися під впливом негативних явищ, життя. Специфічним недоліком правової свідомості окремих учнів є хибні уявлення про зміст правових норм. Вони визнають наявність низки заборон, але неправильно уявляють собі їх суть, наслідки невиконання. Багато з них упевнені, що за правопорушення відповідають лише дорослі, а неповнолітні нібито звільняються від такої відповідальності. Вони не переконані в дієвості положення, що «незнання закону не звільняє від відповідальності тих, хто його порушує», нерідко не вміють зіставляти свої дії та вчинки з вимогами права. Коли їм доводиться давати правову оцінку конкретному правопорушенню, виходять з власних уявлень про протиправне, що, як правило, ґрунтуються не на знаннях конкретних положень закону, а передусім на відомих їм нормах моралі. Такі недоліки правової свідомості - одна з причин вчинення правопорушень неповнолітніми.

Зміст правового виховання визначається особливостями права як нормативно-регулятивного явища, його суспільними функціями і значенням в організації та управлінні суспільством. Законодавство України охоплює різні галузі права. Серед них чільне місце належить державному праву. Його норми регулюють найважливіші суспільні відносини, що закріплюють основи організації суспільства і правового становища особи, державного устрою. Особливим питанням державного права України є її Конституція як Основний Закон держави і суспільства.

Адміністративне право регулює організацію і діяльність апарату державного управління. Школярі повинні мати уявлення про органи державного управління та норми адміністративного права, які охоплюють низку правил: санітарних, протипожежних, дорожнього руху, користування транспортом, поведінки в громадських місцях, військового обліку та багато інших, що регулюють діяльність різних установ, їх працівників, а також поведінку громадян. Якщо людина порушує встановлені правила, її вважають правопорушником і накладають на неї адміністративне стягнення. Служба у справах дітей має право застосовувати до них різні види стягнень аж до направлення їх до спеціальної школи чи спеціального профтехучилища.

Взаємовідносини між людьми, громадянами й організаціями, між самими організаціями регулюються нормами цивільного права, що покладає певні обов'язки і надає права громадянам і організаціям. Діти, як і всі дорослі, вважаються правоздатними, можуть мати майно, яке їм дісталось у спадок, можуть бути авторами вірша чи оповідання тощо. Щоправда, не кожна правоздатна особа може самостійно здійснювати свої права. Оскільки здатність діяти розумно, правильно розпоряджатися своїм майном, брати на себе певні обов'язки людина набуває у відповідному віці, закон визначає поняття цивільної дієздатності та встановлює її межі (15 років — часткова дієздатність, 15—18 — відносна дієздатність, 18 років — повна дієздатність).

Норми права і моралі регулюють сімейні відносини людей. У процесі правового виховання учнів знайомлять із сімейними правовідносинами, правами й обов'язками батьків стосовно одне одного, щодо виховання дітей та ін.

У процесі правового виховання учні засвоюють і окремі положення трудового права. Адже сьогоднішній школяр завтра стане працівником установи, підприємства,

де він стикатиметься з багатьма питаннями, в яких має бути компетентним (умови прийому на роботу, переведення і звільнення з роботи, тривалість робочого дня й часу відпочинку, охорона і оплата праці, моральна та матеріальна відповідальність тощо).

Ознайомлюючись з питаннями кримінального права, учні повинні чітко уявляти, що таке злочин, відповідальність за підготовку і замір злочину, співучасть у злочині, вік кримінальної відповідальності, необхідна оборона, кримінальне покарання, відбування покарання в місцях позбавлення волі, і усвідомити, що жоден злочин не залишається безкарним.

Розкриваючи зміст правового виховання, важливо ознайомити школярів з Конвенцією про права дитини. Згідно з нею, дитиною вважається кожна людська істота до досягнення 18-річного віку.

«...Держави-учасниці забезпечують дитині, здатній сформулювати свої власні погляди, право вільно виражати свої погляди з усіх питань, що стосуються дитини, причому поглядам дитини приділяється належна увага відповідно до віку і зрілості дитини, (ст. 12.)

...Дитина має право виявляти свою власну думку; це право включає свободу пошуку, тримання і видачі інформації та ідей будь-якого виду, незалежно від кордонів, в усній, письмовій або друкованій формі, у формі творів мистецтва або за допомогою інших засобів за вибором дитини, (ст. 13/1.)

...Держави-учасниці визначають право дитини на свободу асоціацій і свободу мирних зборів, (ст. 15/1.)

...Жодна дитина не може бути об'єктом довільного чи незаконного втручання в здійснення її права на особисте життя, сімейне життя, недоторканість житла чи таємницю кореспонденції або незаконного посягання на її честь і репутацію, (ст. 16/1.)

...Держави-учасниці приймають усі необхідні законодавчі, адміністративні, соціальні і просвітні заходи з метою захисту дитини від усіх форм фізичного чи психологічного насильства, образи чи зловживання, відсутності піклування чи недбалого ставлення, грубого ставлення чи експлуатації будь-якою іншою особою, (ст. 19/1.)»

Реалізація завдань і змісту правового виховання учнів здійснюється передусім у процесі навчання. Вивчення гуманітарних предметів спрямоване на формування в них високих ідеалів, морально-правових якостей, непримиренності до аморальних явищ, правопорушень і злочинності. Дисципліни природничого циклу дають змогу торкнутися кола питань з різних галузей права, зокрема його нормативних актів щодо охорони природи, охорони праці, охорони здоров'я людини та ін. Важлива роль у правовому вихованні школярів належить курсу правознавства, у процесі вивчення якого вони знайомляться з усіма галузями права, здобувають знання, вміння і навички в системному вигляді.

Правові знання, засвоєні на уроках, поглиблюються і розширюються у позакласній виховній роботі. Вибір форми чи методу виховного впливу залежить від його мети, змісту, вікових та індивідуальних особливостей учнів і можливостей педагогічного колективу школи. Обираючи методи і форми виховної роботи, важливо також урахувати, чи популярні вони серед школярів, чи захоплюють їх, чи дають їм задоволення.

Здійснюючи правове виховання на уроках і під час спеціальних виховних заходів, важливо розкривати зміст усіх галузей права, не зосереджуючи увагу учнів на якомусь одному з них (наприклад, кримінальному), оскільки в повсякденному житті вони керуватимуться основними їх положеннями. Розкриваючи конкретні правові норми, слід показувати їх зв'язок з правилами моралі, на яких вони базуються; ілюструючи випадки порушень норм права, не зловживати негативними прикладами, краще наводити ті, що демонструють, як треба діяти в подібній ситуації. Розповідаючи про злочини, не варто деталізувати факти, оскільки це може навчити

окремих школярів методики скоєння злочину, треба розкривати суть негативних фактів так, щоб вони викликали відразу, а не захоплення ними. Завжди слід пам'ятати, що вирішальним моментом у правовому вихованні школярів є висока правова культура педагогів і відповідний правово-психологічний клімат у школі та в сім'ї учня.

У правовиховній роботі школи важливу роль відіграє залучення учнів до посильної діяльності, яка передбачає певний обсяг правових знань, умінь та навичок. Це передусім участь у дитячому самоврядуванні, зокрема в роботі комісії з дисципліни і порядку, в загонах юних інспекторів дорожнього руху, юнацьких добровільних пожежних дружинах, у різних формах природоохоронної роботи.

Залучення школярів до правоохоронної та природоохоронної діяльності в школі та за її межами слід оцінювати з погляду проведення профілактичної роботи з учнівською молоддю і з погляду набуття нею правового досвіду, виховання в неї непримиренного ставлення до негативних явищ життя. Виховані в таких умовах школярі активно протидіятимуть цим явищам.

ПОНЯТТЯ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Правопорушення – це винна поведінка право дієздатної особи, яка суперечить приписам норм права, завдає шкоди іншим особам і тягне за собою юридичну відповідальність.

Ознаки правопорушення:

Поведінка людини, виражена в дії або бездіяльності. Протиправна дія являє собою активну поведінку особи, що заподіює шкоду суспільним відносинам, які охороняються правом. Бездіяльність являє собою нездійснення особою таких дій, що вона за певними причинами повинна була і могла здійснити в даних конкретних умовах.

Суспільна шкідливість протиправного діяння: протиправним є діяння, що завдає шкоди громадянам, державі, суспільству.

Протиправність діяння – порушення певних норм права.

Винність поведінки суб'єкта права.

Карність протиправного діяння.

ВИДИ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Проступок – різновид правопорушення, що характеризується меншим ступенем суспільної небезпеки в порівнянні зі злочином.

Види проступків

Цивільні проступки – це правопорушення, що чиняться в сфері майнових і певних немайнових відносин.

Дисциплінарні проступки – порушення навчальної або трудової дисципліни.

Адміністративні проступки – правопорушення, що посягають на суспільні відносини, пов'язані з державним управлінням.

Конституційні – нанесення шкоди основам конституційного ладу, конституційним правам і свободам громадян і т.д.

Злочин – найбільш небезпечний вид правопорушення – це суспільно небезпечне правопорушення, за яке в законі передбачене кримінальне покарання.

ЗЛОЧИН – передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), що посягає на суспільний лад України, його політичну та економічну системи, власність, особистість, політичні, трудові, майнові та інші права і свободи громадян, а так само інше діяння, що посягає на правопорядок, і передбачене кримінальним законом.

СПІВУЧАСТЬ У ЗЛОЧИНІ

Співучасть у злочині визнається навмисна спільна участь двох або більше осіб у вчиненні навмисного злочину.

Співучасники злочину:

виконавець – особа, що безпосередньо вчинила злочин;

організатор – особа, що організувала вчинення злочину або керувала його вчиненням;

підбурювач – особа, що схилила до вчинення злочину;

підсобник – особа, що сприяла вчиненню злочину радами, вказівками, наданням засобів, а також особам, що заздалегідь обіцяла сховати злочинця, знаряддя і засоби вчинення злочину, сліди злочину або предмети, здобуті злочинним шляхом.

ПОНЯТТЯ ПОКАРАННЯ

Покарання – це захід примушення, який застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, що укладається в передбаченому законом позбавленні чи обмеженні прав і свобод засудженого.

Стаття 51 Кримінального кодексу визначає такі види покарання:

Штраф;

позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу;

позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю;

громадські роботи;

виправні роботи;

службові обмеження для військовослужбовців;

конфіскація майна;

арешт;

обмеження волі;

тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців;

позбавлення волі на певний строк;

довічне позбавлення волі.

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Стаття 22 розкриває особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх.

Кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося **16 років**.

Особи, що вчинили злочин у віці **від 14 до 16 років**, підлягають кримінальній відповідальності лише за:

умисне вбивство;

посягання на життя державного чи громадського діяча, працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця, судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя, захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, представника іноземної держави;

умисне тяжке тілесне ушкодження;

умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження;

диверсію;

бандитизм;

терористичний акт;

захоплення заручника;

зґвалтування;

насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом;

крадіжку;

грабіж;
розбій;
вимагання;
умисне знищення або пошкодження майна;
пошкодження шляхів сполучення та транспортних засобів;
угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна;
незаконне заволодіння транспортним засобом;
хуліганство.

ЩО ТАКЕ ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ: ПРОБЛЕМИ Й ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Під девіантною поведінкою (лат. *deviatio* – відхилення) розуміють систему вчинків чи окремі вчинки, які суперечать прийнятим у суспільстві нормам і виявляються у вигляді незбалансованих психічних процесів, неадаптованості, порушенні процесів самоактуалізації та ухиленні від морального й етичного контролю особистості над власною поведінкою. Як зазначено, серед українських та закордонних дослідників немає єдиного погляду на термін "девіантна поведінка". Одні вважають, що йдеться про всі відхилення від схвалюваних суспільством соціальних норм, другі пропонують охоплювати цим поняттям тільки порушення правових норм, треті – різні види соціальної патології (алкоголізм, наркотизм, убивства). Зважаючи на це, в науковому обігу, крім "девіантна поведінка особистості", вживають й інші терміни, зокрема, аморальна поведінка, протиправна поведінка, поведінка хворої людини та ін. Дітей, за якими спостерігають певні прояви девіації, у практиці соціально-педагогічної діяльності характеризують як "важковиховуваних", "педагогічно занедбаних", непристосованих до школи, фрустрованих, "незручних", "важких", "безнаглядних", "дискомфортних" тощо. До порушень поведінки й виникнення шкідливих звичок у дітей і підлітків можуть призвести несприятливі мікросоціальні, соціально-психологічні й індивідуально-біологічні чинники (особливо в періоди вікових криз). Здебільшого девіації виявляються саме у підлітковому віці. Першопричиною, яка призводить до відхилень у поведінці, є ігнорування особливостей цього вікового періоду, недооцінка дорослими глибоких вікових суперечностей у розвитку підлітка. Порушення взаємин учня з класом, ізолювання його в колективі, неприйняття вчителем, труднощі у навчальному навантаженні, спілкуванні, самовизначенні, – все це спонукає дитину шукати іншої спільноти однолітків, чи старших за віком школярів, у якій би зникало емоційне напруження, знову з'явилась можливість самоствердитися й самореалізовуватися як особистість. Занепокоєння викликає той факт, що те (інше) середовище не завжди матиме адекватну соціальну спрямованість. Водночас, девіації у поведінці школярів зумовлені не лише віковими особливостями. Значне місце відводиться сім'ї, як основному осередку формування особистості. Досвід, який дитина набуває у сім'ї, визначатиме її індивідуальну поведінку. Якщо дитина у родині має можливість спостерігати й перебувати в середовищі емоційно позитивних зв'язків, то асоціальні впливи інших середовищ не матимуть на неї деформуючих впливів. А у сім'ях, де немає гармонійності у стосунках, впливи асоціальних елементів на розвиток дитини будуть значимими. Соціально-економічні зміни в Україні призвели до того, що сім'я, як важливий соціальний інститут, не в змозі реалізувати належною мірою свої можливості життєзабезпечення та виховання дітей, їх оздоровлення і лікування, здобуття освіти і спеціальності, духовного і культурного розвитку. У психолого-педагогічній літературі дедалі частіше трапляються поняття проблемної сім'ї щодо становища дітей. Під ним розуміють родини, котрі з огляду на різні причини повністю або частково втратили свої виховні можливості, у результаті чого в них склалися несприятливі умови для виховання дитини. Категорія проблемних сімей стала

суспільним явищем. Як наслідок, за різними даними, в Україні налічується від 40 до 50 тис. дітей, котрі тимчасово або епізодично змушені жити на вулиці. Як зазначають науковці, недоліками сімейного виховання зумовлено 60–80% випадків протиправної поведінки неповнолітніх та молоді. Більша частина дітей, що вчинили злочини, виросли у проблемних сім'ях, кожний третій підліток-правопорушник має неповну сім'ю, у 10% підлітків, які вчинили злочин, родичі були позбавлені волі. З року в рік збільшується кількість дітей, які відібрані у батьків внаслідок соціальної неспроможності сім'ї. Ще однією з причин дитячих девіацій нашого часу можемо назвати і виїзд батьків за кордон на роботу. Як засвідчують наведені статистичні дані, зростає дитяча бездоглядність, злочинність, алкоголізм, наркоманія, проституція та соціальне сирітство. З огляду на це важливого значення набуває профілактична та корекційна робота соціально-психологічної служби загальноосвітньої школи; соціальних служб для дітей, сім'ї та молоді; неприбуткових організацій, які здійснюють соціально-педагогічну діяльність. З метою соціально-правового захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, та застосування ефективних форм їхньої соціальної підтримки Кабінет Міністрів України затвердив Державну програму подолання дитячої безпритульності і бездоглядності. Головні завдання програми:

- розробка та впровадження ефективних форм роботи з профілактики дитячої безпритульності й бездоглядності, виявлення на ранніх стадіях сімей, які неспроможні або не бажають виконувати виховні функції, та забезпечення захисту прав дітей, які виховуються в таких сім'ях;
- застосування ефективних форм соціальної підтримки дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах;
- створення єдиного електронного банку даних про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, з наступним впровадженням системи їх обліку;
- запровадження ефективних форм і методів роботи з дітьми, які перебувають у закладах соціального захисту;
- завершення роботи з формування мережі закладів соціального захисту дітей та удосконалення їхньої діяльності;
- забезпечення підготовки та перепідготовки фахівців закладів соціального захисту дітей.

Як варіант вирішення проблеми є пропагування й залучення молоді до фізичного виховання й спорту, до участі в гуртках, різних виховних заходах, екскурсіях та походах по рідному краю. Водночас педагогічні працівники і психологічна служба школи повинні тісно співпрацювати із родинами, де знаходяться діти, поведінка яких підлягає корекції (відвідувати таких учнів вдома, проводити бесіди з батьками, надавати консультації у вихованні „важких підлітків”, залучати батьків і учнів до участі у позакласних заходах).

Отже, девіації у поведінці дітей та підлітків є результатом складної взаємодії соціальних й біологічних чинників. Зміни, які відбуваються із девіантною особою на різних рівнях, потребують фахового втручання спеціалістів із соціально-педагогічної роботи. Наслідок такої роботи – здійснення й закріплення позитивних змін у поведінці, які сприятимуть гармонізації розвитку особистості молодої людини.

ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ

Людина не народжується злочинцем, а стає ним через певні життєві обставини. Часто діти і підлітки думають, що за скоєний ними злочин ніякої відповідальності не буде, бо вони ще неповнолітні. Проте гуманне ставлення до дітей у суспільстві аж ніяк не означає, що треба потурати їм у всьому. Навпаки, слід перевиховувати. Адже багато дорослих злочинців починали свою «кар'єру» ще в підлітковому віці.

Постійно зростає кількість молодих людей, які не вчаться й не працюють, що призводить до зростання числа молоді, чия поведінка виходить за межі моральних і

правових норм. Усе виразніше проявляється омолодження злочинності: дедалі зростає частка правопорушників, які не досягли 16 років.

Неблагополучне побутове оточення, важке матеріальне становище сімей, не контрольованість з боку дорослих, педагогічна невідповідність батьків до виховання, професійна непридатність педагогів як вихователів, байдужість до дітей - усе це сприяє активізації кримінальної ситуації. Діти вимушені йти на вулицю, вступати в неформальні об'єднання, переважно негативного спрямування, злочинні групи, зокрема групи вимагачів, що набувають усе більшого поширення в навчальних закладах.

Найпоширенішими злочинами серед учнівської молоді є крадіжки особистого, державного або колективного майна, транспортних засобів. Звертає на себе увагу той факт, що кількість крадіжок особистого майна більш як у півтора рази перевищує кількість державного чи колективного. Певною мірою це можна пояснити тим, що вкрасти особисте майно громадян легше, ніж державне чи колективне, бо для його захисту значно рідше застосовують охоронні засоби й доступ до матеріальних цінностей більш вільний.

До групи насильницьких злочинів слід віднести хуліганство. Бажання самоствердитися штовхає декотрих молодих людей до конфліктних ситуацій, скоєння зовні безпричинних, а іноді незрозумілих злочинних проявів: побити людей, з якими не порозумілися, випадкових перехожих. Під час вивчення кримінальних справ молодих людей, притягнених до відповідальності за хуліганство, доводилося зустрічати такі формулювання, як «безпричинно вдарив», «безпричинно завдав ножового удару». Проте, зваживши на психологію молодих злочинців, все ж можна знайти причину «безпричинності», а саме бажання довести свою «силу», «сміливість» тощо. Останнє нерідко знаходить свій вияв у примушуванні ровесників чи молодших за віком неповнолітніх виконувати принизливі доручення, відвертому глузуванню над ними. Особливо насторожує те, що для значної частини підлітків конфлікти є бажаною ситуацією.

Особливо небезпечним злочином проти особи є зґвалтування. Певною мірою це пов'язано з особливостями біологічного розвитку. Через брак статевого виховання в школах і родині сексуальні знання молоді нерідко здобуває з порнографічних відеофільмів, журналів, цинічних розповідей «досвідчених» ровесників чи старших осіб. У юнаків виробляється зневажливе ставлення до жінок за підкресленої агресивності й грубості, формується переконання, що чоловік завжди має бути сексуально активним, а статевий зв'язок обов'язково повинен супроводжуватися насиллям. Неправильні уявлення про статеві зносини почасти призводять до патології в поведінці, спалахів сексуальної агресивності. Причому їх вияв зазвичай має груповий характер.

У певних випадках злочинній поведінці молодих людей сприяє пасивність потерпілого, наприклад, коли він перебуває в стані сильного алкогольного сп'яніння або відмовився від опору через почуття страху. Саме з цієї причини доступними об'єктами для досягнення злочинних задумів є діти.

Переважну більшість злочинів скоєно в групах. Суспільна небезпечність цих груп пояснюється тим, що в них активну роль відіграють дорослі, які вже встигли побувати в місцях позбавлення волі й мають достатній злочинний досвід.

Злочинність молоді щороку зростає на 15-20%. І не останнє місце в ній належить молодим людям, що вживають наркотики і алкоголь.

Дуже складні криміногенні наслідки може мати втягнення молоді в групові злочинні акти із застосуванням зброї. Відсоток таких збройних нападів поки що незначний. Але з часом за певної тенденції до зростання наслідки можуть бути дуже серйозними.

Особливого загострення набуває проблема учнівської бездоглядності та безпритульності. Вдаючись до бродяжництва й жебрацтва, учні юнацького віку нерідко скоюють крадіжки самі, або їх залучають до кримінальних груп дорослі.

Аналіз причин зростання юнацької злочинності свідчить, що послаблення виховної ролі сім'ї, кризовий стан освіти, занепад культури за втрати суспільних цінностей призводять до різкого зменшення, а то й втрати зацікавленості до знань і праці, зростання невпевненості в собі, в завтрашньому дні, виникнення почуття роздратування й агресивності.

Звертаючи основну увагу на виховання в молоді поваги до закону, почуття непримиренності до зла й насильства, важливо перейти від адміністративно-правового впливу до надання учнівській молоді педагогічної допомоги.

Знання неповнолітніми певних законів, норм поведінки, своїх обов'язків перед суспільством, усвідомлення ними шкоди, відповідальності й вироблення у них правової свідомості зобов'язує поводитись у певних рамках, утримує від порушень правил поведінки.

Література:

1. Ковальчук Ю. Особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх // Право України. - 2003. - №6.
2. Пономаренко Г.О. Запобігання правопорушенням і злочинам серед учнівської молоді // Педагогіка і психологія. - 1997. - №4.
3. Токарева А.М. Правове виховання шкільної молоді // Відродження. -1998.-№6.

ПРОФІЛАКТИКА ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ У НІМЕЧЧИНІ

Корисним у розробці та впровадженні програм профілактики правопорушень серед неповнолітніх міг би стати досвід діяльності німецьких організацій, які активно співпрацюють між собою.

У профілактиці правопорушень серед неповнолітніх німецькі державні та громадські організації використовують такі форми роботи, як екскурсії до поліцейських дільниць, спортивні змагання за участю учнів, вчителів та поліцейських, методи-дискусії, конкурси з правової тематики правопорушень серед неповнолітніх тощо . Діють проекти з організації дозвілля неповнолітніх, у рамках яких відбуваються покази фільмів, дискотеки, заняття з навчання гри на музичних інструментах. Профілактика правопорушень проводиться також і масовими методами: поширення інформаційних матеріалів, великих плакатів, кінопокази. Консультування проводиться, так само як і в Україні, на стаціонарних пунктах або телефонічно. Проте консультаційні пункти часто створюються за ініціативою та на базі поліцейських дільниць.

В одному з німецьких міст реалізовувався проект, метою якого було зменшення злочинності серед неповнолітніх. Для цього серед добровольців було відібрано людей, які пройшли попереднє навчання. За підлітком, поведінка якого свідчила про можливість скоєння правопорушення, було закріплено добровольця - «контактну особу». Підліток міг звернутися до «контактної особи» за допомогою, обговорити проблеми, які виникають у школі чи вдома тощо. Профілактика правопорушень відбувається також за методикою «рівний-рівному», коли самі неповнолітні отримують правову підготовку та проводять заходи для своїх однолітків, організовують їхнє дозвілля, здійснюють консультування

НАКАЗ

Від «___» _____ 20__ р.

№ _____

Про створення ради
профілактики правопорушень
серед учнів

На виконання Національної програми «Діти України», з метою розв'язання проблеми профілактики бездоглядності дітей та скоєння ними правопорушень, створення належних умов для їх фізичного, інтелектуального й духовного розвитку та підвищення рівня організації змістовного дозвілля

НАКАЗУЮ:

1. Створити раду профілактики правопорушень серед учнів у складі:

- голови ради, заступника директора з виховної роботи _____;
- відповідального секретаря ради, _____
- членів Ради:
 - класного керівника _____ класу _____;
 - голови шкільного батьківського комітету _____;
 - класного керівника _____ класу _____;
 - практичного психолога _____;
 - соціального педагога _____.

2. Голові Ради _____:

2.1. Здійснювати роботу відповідно до положення про Раду профілактики правопорушень.

2.2. До «___» вересня 20__ року скласти план роботи і затвердити на засіданні Ради.

2.3. До «___» вересня провести перше засідання Ради, розподілити обов'язки між членами Ради.

2.4. Протокол засідання Ради профілактики правопорушень подати до «___» вересня 20__ р.

3. Обов'язки щодо загального управління роботою Ради профілактики правопорушень і контролю за нею покласти на заступника директора з виховної роботи _____.

Директор школи

/_____/

З наказом ознайомлені:

Орієнтовні критерії постановки учнів на внутрішкільний контроль

Якщо учень систематично:

- не виконує норми навчальної, трудової та загальної дисципліни, встановлені Правилами для учнів школи;
- пропускає уроки без поважних причин;
- виявляє несумлінність, безвідповідальне ставлення до навчання та суспільно корисної праці;
- не виконує вимог учителів та батьків, вступає з ними в конфлікт;
- не поважає думку учнівського колективу, не приймає допомоги, хизується своїм неробством;
- здійснює антигромадські, аморальні дії, які мають характер правопорушень;
- вживає алкоголь, палить;
- має схильність до вимагання грошей у школярів;
- має схильність до насильства над слабшими.

Заява

про постановку на облік внутрішньошкільний

(Найменування освітньої установи)

Прошу поставити на внутрішньошкільний облік

Учня (цю) _____ класу «_____»

(ПІБ)

(Число, місяць, рік народження)

проживає за адресою

(Поштова адреса, домашній телефон)

з родиною

(Вказати склад сім'ї, ПІБ)

У зв'язку з

(Вказати причину постановки на облік)

Класний керівник _____ / ПІБ /

(Дата) (підпис)

Заява

про зняття з внутрішкільного профілактичного обліку.

Вважаю за необхідне зняти з внутрішкільного обліку
учня (цю) _____ класу «_____»

(ПІБ)

(Число, місяць, рік народження)
у зв'язку з

(Вказати причину)
Дата постановки на облік

Характеристика учня, довідка про проведену з ним профілактичну роботу,
досягнутих результатах і особисті досягнення учня додаються.
Класний керівник

(Розшифровка підпису)

(Число, місяць, рік) _____

(Підпис)

Робота з учнями, що потребують підвищеної педагогічної уваги

1. Виявлення учнів, що потребують підвищеної педагогічної уваги (девіантна поведінка, опір виховним діям) та складання розгорнутих списків учнів, які потребують підвищеної педагогічної уваги, а також поновлення списків неблагополучних сімей.
2. Обстеження житлово-побутових умов неблагополучних сімей та дітей девіантної поведінки, складання актів.
3. Ведення систематичного обліку роботи з дітьми, які потребують підвищеної педагогічної уваги.
4. Вивчення рівня розвитку класного колективу, стану успішності та дисципліни.
5. Вивчення з дітьми прав дитини ("Конвенція ООН про права дитини", Укази Президента, програми "Діти України") та відповідальності неповнолітніх за скоєні правопорушення.
6. Вивчення взаємовідносин учнів у колективі, в мікроколективі, між групами зв'язки.
7. Вивчення морально-психологічного клімату в класі.
8. Вивчення індивідуальних психологічних якостей учнів, що потребують підвищеної педагогічної уваги (тестування, анкетування).
9. Виявлення причин, що привели до девіантної поведінки (індивідуальні бесіди, анкетування).
10. Вивчення ступеня дотримання вчителями педагогічного такту в спілкуванні з учнями, дотримання педагогічної принциповості в оцінюванні знань, умінь і навичок учнів.
11. Складання психолого-педагогічної характеристики учнів, які потребують підвищеної педагогічної уваги.
12. Години спілкування з учнями "Морально-психологічний клімат у класі та шляхи його оздоровлення", "Наші взаємини та їх вплив на успішність і поведінку учнів".
13. Засідання класного комітету дисципліни та порядку.
14. Залучення дітей, що потребують підвищеної педагогічної уваги до занять у гуртках і секціях, до суспільно-корисної праці.
15. Здійснення позакласної роботи (диспути, вікторини, літературні і тематичні вечори, дискусії) спрямовані на формування в учнів загальнолюдських цінностей та рис загальнолюдської моралі.
16. Проведення індивідуальної роботи з учнями, які потребують підвищеної педагогічної уваги, з їх батьками.
17. Організація і проведення індивідуальної роботи (додаткові заняття та допомога (учнівська і вчительська) з невстигаючими дітьми).
18. Проведення в класах бесід та лекцій робітниками правоохоронних органів.
19. Проведення батьківських лекторіїв на теми, пов'язані з профілактикою правопорушень та зміцненням дисципліни серед учнів, зустрічей з робітниками прокуратури, наркологічного центру.
20. Засідання методоб'єднання класних керівників з питань профілактики правопорушень та роботи з дітьми, що потребують підвищеної педагогічної уваги.

**Рекомендації щодо ведення щоденника спостережень
педагогічно занедбаного школяра**

I. Загальні відомості

1. Клас
2. Прізвище, ім'я, по батькові
3. Дата народження

II. Дані спостереження вчителя

1. Із якого часу ведеться спостереження
2. Навчальна діяльність
3. Ставлення до праці
4. Становище в колективі
5. Ставлення до дорослих, педагогів
6. Із ким проводить вільний час за місцем проживання
7. Основний зміст дозвілля
8. Особливості характеру і поведінки
9. Навички культури поведінки
10. Основні прояви педагогічної занедбаності
11. Чи стоїть на обліку правопорушників, із якого часу, причини

III. Умови життя в сім'ї:

1. Відомості про батьків та інших членів сім'ї
2. Стосунки в сім'ї
3. Матеріально-побутові умови

IV. Стан здоров'я школяра

1. Відхилення у фізичному розвитку
2. Заняття спортом
3. Висновки дільничного лікаря

ПОЛОЖЕННЯ ПРО ШКІЛЬНУ РАДУ З ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД УЧНІВ

Шкільна рада з профілактики правопорушень серед учнів створена за рішенням ради з питань освіти із числа педагогічних працівників, старшокласників, батьків і є складовою частиною системи шкільного самоврядування.

Мета і завдання ради:

1. Гуманізація і демократизація навчально-виховного процесу, створення максимально сприятливих умов для співпраці педагогів, учнів та їхніх батьків як головної умови запобігання і подолання відхилень у поведінці учнів.
2. Формування і розвиток єдиного шкільного колективу із здоровим моральним кліматом.
3. Забезпечення координації діяльності усіх шкільних ланок, які забезпечують життєдіяльність учнівського колективу.
4. Підвищення ефективності виховної роботи з учнями, розвиток учнівського колективу, громадської активності, самостійності, відповідальності учнів за свої вчинки, профілактика негативних проявів серед учнів.

Організація роботи ради

Шкільна рада з профілактики правопорушень серед учнівської молоді обирається у складі до 9 осіб. Періодичність її засідань визначається загальним станом профілактичної роботи в школі, моральним кліматом у мікрорайоні школи та необхідністю проведення засідань, але не менше одного разу на місяць. Головою ради обирається, як правило, директор школи або його заступник з виховної роботи. Рада не підпорядкована комісії у справах неповнолітніх, але співпрацює з нею та іншими правоохоронними і громадськими організаціями в тісному взаємозв'язку.

Функції ради

Рада є суто профілактичним органом, що і визначає її основне завдання. Вона виконує такі функції:

—діагностичну, яка реалізується через систему заходів, спрямованих на виявлення характеру і рівнів відхилень у поведінці учнів, з'ясування реального стану навчально-виховного процесу;

—координуючу, яка зумовлює ефективність взаємозв'язків ради та суб'єктів зовнішнього впливу на характер поведінки учнів (школа, сім'я, ровесники, заклади культури, засоби масової інформації, мікрорайон та ін.);

—творчу, яка дає право на вибір доцільних психолого-педагогічних впливів на школярів із урахуванням конкретних умов і особистостей;

—проективну, яка полягає у виробленні нових ефективних форм і методів реагування на очікувану і реальну ситуацію з відхиленнями у поведінці або з порушеннями морально-правових норм;

—оцінювально-узагальнюючу, яка забезпечує вибір адекватної системи роботи ради на основі аналізу і оцінки наявного стану;

—просвітницьку, яка реалізується за рахунок створення певної системи поширення знань з права, психології, соціології, які сприятимуть ефективному вирішенню завдань профілактики правопорушень;

—прогностичну, яка полягає у прогнозуванні результатів впливу педагогічних заходів на учнів із відхиленнями у поведінці, на профілактику порушень морально-правових норм.

У діяльності ради використовуються різноманітні форми колективної, групової, індивідуальної роботи, звернення за допомогою до батьків, правоохоронних органів, медичних закладів, соціологічних служб та інших суб'єктів діяльності з учнями.

**Документація класного керівника на учня,
що стоїть на внутрішкільному обліку**

1. Зазначити зміст роботи з учнями девіантної поведінки та їх батьками у виховному плані
 2. Витяг із протоколу засідання ради профілактики, коли і за що було поставлено на облік
 3. Характеристика на учня (штамп, печатка, підпис класного керівника, директора школи)
 4. Акт обстеження умов проживання (завірений директором школи, обов'язково підпис батьків, що з актом ознайомлені)
 5. Картка учня девіантної поведінки
 6. Журнал обліку профілактичної роботи з правопорушниками (щоденник психолого-педагогічних спостережень)
- № Дата / Зміст роботи/ Хто проводить/ Підпис вчителя/ Підпис учня/

Картка особистого обліку учня з девіантною поведінкою,
який перебуває на внутрішньому обліку

1. Прізвище, ім'я та по батькові

2. Клас _____

3. Число, місяць, рік народження _____

4. Прізвище, ім'я та по батькові батьків (опікунів)

Мати _____

Де працює _____

Батько _____

Де працює _____

5. Характеристика сім'ї

6. Причини неблагополуччя

7. Коли поставлено на облік _____

8. За, що поставлено на облік _____

9. До якого правопорушення схильний

10. Наставник

11. Ставлення до навчання _____

12. Поведінка _____

13. Яка робота проводиться щодо профілактики правопорушень

**План роботи
ради з профілактики правопорушень
(зразок)**

№ п/п	Назва і мета роботи	Термін	Відповідальний
1.	Звіт про проведену роботу за попередній початковий рік Обговорення плану роботи ради профілактики. Розподіл обов'язків кожного з членів ради профілактики.	Вересень	ЗВР, класні керівники
2.	Розглянути списки учнів, віднесених до групи ризику, та учнів, поставлених на облік КМСН та внутрішкільний облік.		
1	Нарада з педагогами-наставниками учнів, які поставлені на внутрішньошкільний облік та облік у правоохоронних органах	Жовтень	Вчителі правознавства творча група
1.	Проведення Місячника морально-правового виховання «Бережи мене, мій законе».	Листопад	Вчителі правознавства, історії, класні керівники, творча група
2.	Тиждень профілактики правопорушень серед учнів.		
3.	Бесіда по класах «Ти і закон», «Конституція України – закон нашого життя» та інші. Зустріч з працівниками правоохоронних органів.		
1.	Учнівські збори за участю представників дитячої кімнати кримінальної міліції.	Грудень	ЗВР, класні керівники
2.	Про виконання Національної програми «Діти України».		
3.	Вивчення нормативних документів.		
1.	Робота щодо профілактики правопорушень серед учнів	Січень	ЗВР, класні керівники
2	Контроль і корекція банку даних дітей, що стоять на обліку.		
1.	Зустрічі з представниками Центру Соціальної служби для молоді.	Лютий	ЗВР, класні керівники
1	Конференцію серед класних керівників по темі «Роль особистості вчителя в корекції важковиховуваних у класному колективі»	Березень	ЗВР, класні керівники, соц. педагог, психолог
1.	Загальношкільна конференція для батьків учнів за участю медичних фахівців медичних закладів «Забезпечення здоров'я та безпеки здоров'я в сучасних умовах»	Квітень	ЗВР, класні керівники, соц. педагог, психолог
2.	Про виконання Комплексної програми боротьби зі злочинністю		

1.	Аналіз роботи по профілактиці правопорушень серед учнів школи за рік.	Травень	Члени ради, ЗВР соціальний педагог, психолог
2.	Сучасні тенденції соціально-правової освіти молоді.		
3.	Робота щодо організації літнього відпочинку учнів, що перебувають на обліку.		

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПОДОЛАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ

На сьогоднішній день проблема правопорушень неповнолітніх є і залишається однією з гострих проблем українського суспільства. Над пошуком шляхів її вирішення працює широке коло фахівців різних наукових галузей: кримінології, юриспруденції, психології, педагогіки, соціальної педагогіки, соціології, правознавства тощо.

За статистичними даними на сьогодні по Україні злочинність неповнолітніх має таку структуру: злочини, пов'язані з наркотиками – 2,8 %; хуліганство – 6,2 %; крадіжки – 70,5 %; злочини проти життя та здоров'я – 2,1 %; інше – 9,4 %.

Злочинність серед молоді все більше набуває групового характеру. Питома вага злочинів, учинених групами, становить понад 70 %. Щодня підлітки в Україні вчиняють понад 100 злочинів, у тому числі одне вбивство або злочин із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень, одне згвалтування, два-три розбійні напади, вісім пограбувань, сімдесят крадіжок приватного та державного майна.

Злочинність має велику суспільну небезпеку, оскільки гальмує соціальний розвиток й економічні перетворення в країні, призводить до дезорганізації соціальних структур, порушує суспільний спокій, викликає в людей почуття невпевненості, тривоги, страху, сприяє залученню до скоєння злочинів людей, породжує недовіру людей до правоохоронних органів та держави загалом, потребує значних матеріальних та ресурсних витрат.

Основними причинами правопорушень неповнолітніх є:

1. Соціально-економічні: зубожіння населення; відсутність цивілізованих ринкових відносин; розвиток тіньової економіки; зростання в суспільстві соціальної напруги, рівня безробіття, зокрема серед молоді (кожний третій випускник школи й ПТУ та кожний п'ятий випускник вищих навчальних закладів – безробітні). Окрім цього, політична нестабільність загострює економічну та соціальну ситуацію в Україні.

2. Несприятливе сімейне оточення (сорок відсотків неповнолітніх правопорушників виховувалося в неблагополучних сім'ях: з них 30 % – у неповних, 45% – у конфліктних, 25 % - в асоціальних і кримінальних сім'ях). У той же час шістдесят відсотків неповнолітніх правопорушників виховувалося в зовнішньо благополучних сім'ях, проте, з них 55 % виховувалося в матеріально незабезпечених сім'ях, 35 % – у сім'ях із низьким культурно-освітнім рівнем батьків, а 10 % – у досить заможних родинах).

3. Проблеми у взаємостосунках неповнолітнього в шкільному середовищі (антипедагогічні методи роботи вчителів із важковиховуваною дитиною, конфліктні ситуації в класному колективі, неуспішність у навчанні, слабкий зв'язок між школою та сім'єю).

Окремо потрібно виділити низький рівень правової освіти та виховання в школі та сім'ї й формування на цій основі правового нігілізму – негативного або байдужого ставлення до норм державного права.

4. Негативний вплив позашкільного середовища: скорочення системи закладів дозвілля для неповнолітніх призводить до незайнятості вільного часу дітей та підлітків (в Україні три тисячі населених пунктів не мають жодного закладу культури, 6,5 тисяч культурних закладів зачинено, а ще 500 знаходяться в аварійному стані);

негативний вплив засобів масової інформації, що пропагують культ фізичної сили та агресію.

Окрім цього, неформальні та кримінальні об'єднання втягують неповнолітніх до вчинення правопорушень такими шляхами:

а) спекулюванням на клановій залежності (піднесенні виняткового статусу членів певного кримінального угруповання);

б) заохоченням таких негативних рис людини як жадібність, скупість, прагнення до надмірного ризику тощо;

в) демонстрацією хибного психологічного захисту;

г) відкритим психологічним (погроза компрометації, шантаж, залякування) та фізичним (побиття, тілесні ушкодження) насильством;

д) проханнями про допомогу, порадами, настановами тощо.

Поширення в суспільстві «фонових» та взаємопов'язаних із правопорушеннями явищ як алкоголізм, наркоманія, проституція, ВІЛ-інфекція (СНІД) підвищують рівень втягнення неповнолітніх до противоправних учинків. Наприклад, спектр правопорушень, пов'язаних із наркотичними речовинами є досить широким, а саме: контрабанда, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання, збут, організація або утримання місць для незаконного вживання наркотиків. Також злочини здійснюються з метою придбання наркотиків або в стані наркотичного сп'яніння.

5. Вікові особливості психіки підлітків, які сприяють антисуспільним проявам (акцентуація характеру, реакція групування, реакція емансипації, почуття дорослості, прагнення до самоствердження, емоційна невірноваженість, підвищена збудливість, комфортність тощо).

6. Біологічними та генетичними причинами вчинення неповнолітніми правопорушень є порушення роботи ферментативної та гормональної систем організму; вроджені психопатії; мінімальні мозкові дисфункції внаслідок органічного враження головного мозку.

7. Екологічні – негативний вплив факторів природного середовища.

8. Агресивність на телеекрані та проблеми неповнолітніх.

У процесі проведення профілактичної роботи соціальному педагогу потрібно в кожному конкретному випадку враховувати весь спектр причин учинення правопорушення та механізми формування кримінальної поведінки неповнолітніх. Правопорушення, здійснені неповнолітніми, - це небезпечне соціальне явище, оскільки, по-перше, негативно впливають на формування особистості; по-друге, завдають значної шкоди суспільству через втрату трудових ресурсів (лише третина покараних повертаються до повноцінного суспільного життя); по-третє, відіграють значну роль у формуванні рецидивної злочинності (дві третини рецидивістів розпочинають свій злочинний шлях ще неповнолітніми). Кожен 8-9-й злочин в Україні здійснюється неповнолітніми. Близько 11 % серед осіб, які беруть участь у скоєнні злочинів, - неповнолітні. Кількість підлітків, що вчинили злочин вдруге, за останні роки зросла майже на 19 %.

Одним із напрямів у боротьбі зі злочинністю взагалі та злочинністю неповнолітніх, зокрема, є профілактична діяльність.

На сьогоднішній день основними органами й службами в справах дітей та спеціальними установами, що здійснюють соціальний захист і профілактику правопорушень неповнолітніх є:

1. Державний комітет України у справах сім'ї та молоді, служби у справах дітей обласних, міських, районних державних адміністрацій, виконавчих органів місцевих і районних у містах рад.

2. Школи соціальної реабілітації та професійно-технічні училища соціальної реабілітації.

3. Центри медико-соціальної реабілітації неповнолітніх.

4. Притулки для неповнолітніх.
5. Суди.
6. Кримінальна міліція у справах неповнолітніх.
7. Приймальники-розподільники для неповнолітніх.
8. Виховно-трудова колонія державного департаменту України з питань виконання покарань.
9. Інші органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, окремі громадяни, що беруть участь у здійсненні соціального захисту та профілактики правопорушень неповнолітніх у межах своєї компетенції.

Проблему профілактики правопорушень серед дітей розглядають переважно як частину педагогічної діяльності, зокрема, у межах навчальних закладів. Проте причини правопорушень вказують, що для подолання злочинності серед неповнолітніх виховної роботи лише в межах навчальних закладів недостатньо. Правове виховання - це надання молодим громадянам соціальних, педагогічних, правових послуг не лише педагогічними колективами, а й громадськими та благодійними організаціями, правоохоронними органами, батьками.

Заходи правового виховання, спрямовані на профілактику правопорушень, можна розподілити на такі напрями:

- надання правових знань педагогами під час викладання певних предметів;
- проведення вікторин, тематичних заходів (для молодших школярів);
- зустрічі з працівниками правоохоронних органів, які можуть відбуватися за місцем навчання дітей або за місцем роботи правоохоронців (екскурсії до відділів міліції, постів ДАІ, організацій).

Різні методи, що можуть використовуватися з метою правового виховання неповнолітніх. Серед них: роз'яснення, розповіді, бесіди, читання творів, лекції, дискусії, диспути з правових питань, круглі столи з правових питань та інші вербальні методи, інтерактивні методи - ігри, рольові ігри, вправи, тренінги, конкурси

Фактором ризику щодо можливості скоєння правопорушень неповнолітніми є не тільки брак правових знань, а й відсутність системи дозвілля, проведення часу без певної мети та заняття. Відповідно, існує напрям профілактики, спрямований на організацію дозвілля.

Методи, що застосовуються для профілактики протиправних дій неповнолітніх у рамках напряму організації дозвілля, частково збігаються з методами правового виховання в навчальних закладах. Діти краще сприймають інформацію, коли вона надається в активній формі (ігри, тренінги тощо). А лекції та інші вербальні методи є традиційними для інформування різних вікових категорій. У цьому напрямі застосовуються також консультації, які дають змогу проводити індивідуальну роботу з дитиною, здійснювати психологічну корекцію, надавати правову допомогу тощо.

Оскільки серед причин і умов скоєння правопорушень підлітками є вживання наркотичних речовин (до 70 % протиправних дій здійснюються у стані сп'яніння), то профілактика правопорушень серед неповнолітніх не матиме бажаних наслідків, якщо комплекс профілактичних заходів не буде включати роботи з позбавлення неповнолітніх наркогенних звичок. Отже, ще одним напрямом профілактики правопорушень є профілактика вживання підлітками наркотиків та алкоголю. Програми з профілактики вживання наркотичних речовин реалізують соціальні служби для сім'ї, дітей та молоді. За формою діяльності профілактичну роботу можна поділити на масову, групову та індивідуальну. У масовій роботі використовують такі методи, як акції, конкурси, вистави, поширення інформаційно-рекламного матеріалу, виступи на радіо, телебаченні. Групова робота відбувається у вигляді лекцій, дискусій, диспутів, рольових ігор, тренінгів. Перевага надається груповій та масовій формам. Індивідуальну роботу рекомендується проводити методами консультацій (очних та телефонних) консультативних пунктах, громадських приймальнях.

Індивідуальну роботу рекомендується проводити переважно щодо дітей групи ризику, проте респонденти визнають потребу більшого використання індивідуальних консультацій для інших груп дітей.

Отже, профілактична діяльність щодо попередження правопорушень серед неповнолітніх повинна проводитись як у рамках навчального процесу, так і в позашкільний час. Вона включає такі напрями, як правове виховання дітей, організація їхнього дозвілля, профілактика наркогенних звичок. Форми та методи роботи мають відповідати віку дітей, викликати в них зацікавлення та спонукати до роздумів.

ПРИОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ СПІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ З ОРГАНАМИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ З ПИТАНЬ ПРОФІЛАКТИКИ НЕГАТИВНИХ ПРОЯВІВ ПОВЕДІНКИ СЕРЕД УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

1. Налагоджувати співпрацю з організаціями, що працюють у сфері попередження протиправних дій неповнолітніх, залучати до співпраці громадські організації. Використовувати можливість впровадження форм та методів роботи, які передбачають залучення правоохоронців до спільних заходів дозвілля дітей (спортивних змагань, конкурсів) та для проведення сюжетно-рольових ігор з метою ознайомлення з роботою правоохоронних органів.

3. Урізноманітнювати форми та методи профілактики, збільшувати застосування вербальних методів: окрім лекцій та бесід, які передбачають пасивне сприйняття інформації, використовувати диспути, дискусії, вікторини, які активніше залучають слухачів, а також інтерактивні методи подання інформації (тренінги, сюжетно-рольові ігри, вправи).

4. Проводити лекторії з правових знань викладачами історії та основ правових знань. Робота лекторію повинна бути спрямована на профілактику правопорушень та виховання правової культури

5. Сприяти розробці та впровадженню програм, які організовують дозвілля підлітків. Провести аналіз зайнятості учнів у роботі гуртків, секцій, клубів. Розвиток системи позашкільних дозвільних закладів, здебільшого безплатних.

6. Пропагувати здоровий спосіб життя. Профілактика негативних явищ, збереження репродуктивного здоров'я.

7. Активізувати діяльність Рад профілактики правопорушень серед учнів. Засідання Рад профілактики проводити кожного місяця або за необхідністю. Залучати до роботи в Радах представників правоохоронних органів, батьківського та учнівського комітетів. Систематично проводити роботу з роз'яснення учням Законодавства України та виховання правової культури учнівської молоді.

8. Активізувати просвітницьку роботу класними керівниками

Рекомендуємо провести виховні години на теми:

«Єдині вимоги для учнів. Як я їх виконую», «Від шкідливих звичок до правопорушень – один крок», «Вивчаємо Конституцію. Права і обов'язки громадян», «Відповідальність за вчинки», «Закон і право», «про често людини», «Про зовнішність, мову і духовну культуру», «Совість і самокритика», «Треба - хочу – не можна», «Дисципліна. Це добре чи погано», «Що таке спосіб життя?», «Моральні переконання та вчинки у житті нашого колективу», «Утверджуй у собі людину», «Як управляти собою», та ін;

твори-роздуми: «Мій вчинок – мої моральні переконання», «Ідеал і моя мрія», «Я став дорослим»;

круглий стіл «Ідеал сучасної молодої людини»,

лекція-діалог «Що буде якщо...», «Докори совісті. Що це?,

диспути «Я серед людей – це проблема», «Про мету життя і шляхи її здійснення», «Емоції і характер – в чому їх взаємозв'язок?», тематична конференція «Свобода і відповідальність», відверта розмова «Чи можу я стати іншим для себе, для людей», «Типові конфліктні ситуації підлітків з батьками та іншими дорослими», брифінги, інтерактивні дискусії «Потреби та інтереси підлітків», «Підлітки в боротьбі з правопорушеннями», «Духовний світ підлітка. Як він формується» та ін.

9. Поновити соціально-педагогічні паспорти шкіл. Поновити картотеки дітей, що потребують соціально-педагогічної підтримки.

10. Систематично проводити корегувальну роботу психологами в школах. Проводити психологічні тренінги та індивідуальну роботу (бесіди, консультації) з дітьми, які потребують особливої уваги.

11. Систематично залучати учнів до суспільно-корисної діяльності.

12. Активізувати роль учнівського самоврядування. Профілактику правопорушень рекомендовано проводити також за методикою «рівний-рівному», коли самі неповнолітні отримують правову підготовку та проводять заходи для своїх однолітків, організовують їхнє дозвілля, здійснюють консультування.

13. Приділяти велику увагу роботі з батьками учнів та особами, що їх замінюють для створення атмосфери взаєморозуміння та співпраці. Включати такі напрями в роботі:

- ознайомлення з умовами життя родини, з'ясування її психологічного клімату, особливостей поведінки дитини в родині;
- вивчення рівня педагогічної культури батьків;
- виявлення труднощів, які відчують батьки у вихованні дитини;
- виявлення позитивного досвіду родинного виховання, з метою його поширення;
- здійснення колективного, диференційованого та індивідуального педагогічного впливу на батьків на основі ретельного аналізу;
- допомога батькам у підвищенні їхньої педагогічної культури, організації родинного життя як джерела самовиховання дитини, залучення батьків до організації шкільної виховної роботи;
- поширення досвіду роботи з батьками з питань сімейного виховання;
- проведення «круглих столів», лекцій, засідань батьківських комітетів, всеобучів (наприклад, «Самоорганізація, самодисципліна, відповідальність – як виховати ці якості» тощо),
- створення банків науково-методичної інформації з проблем сім'ї, роботи з батьками та родинного виховання,
- проведення батьківських конференцій «Темперамент, воля і характер. Особливості їх формування в підлітковому віці», «Бездоглядність підлітків та їх наслідки», «Потреби та інтереси підлітків», «Виховання моральної свідомості у дітей в сім'ї», «Засоби і методи педагогічного впливу на підлітка в сім'ї», «Педагогічна занедбаність підлітків. Які причини їх виникнення.», «Як здійснювати правове виховання в сім'ї», «Типові помилки в сімейному вихованні. Як їм запобігти».

м. Золотоноша
вул. Шевченка, 70
5-37-46